

DOI: <https://doi.org/10.46644/2708-1834/2021-03.18>
УДК 330.34:339.9

Патлатой О.Є.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики
Одеський національний економічний університет
ORCID: orcid.org/0000-0002-2093-8034

Patlatoi Oleksandr

Odessa National Economic University

СТРУКТУРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЕКОНОМІК ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ ЇХНЬОЇ УЧАСТІ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

STRUCTURAL TRANSFORMATIONS AND EVOLUTION OF POLAND'S AND UKRAINE'S ECONOMIES UNDER THE INTENSIFICATION OF THEIR PARTICIPATION IN THE WORLD ECONOMY (A COMPARATIVE ANALYSIS)

Статтю присвячено порівняльному аналізу структурних перетворень і еволюції економік Польщі та України в умовах поглиблення їхньої участі у світовій економіці: від початкового етапу ринкової трансформації і до сьогодні. На основі аналізу статистичних даних виокремлені загальні риси економічних моделей Польщі та України. Проаналізовано структуру та динаміку зовнішньої торгівлі України та Польщі та показаний їхній вплив на загальну макроекономічну динаміку та галузеву структуру відповідних національних економік. Розкриті фундаментальні причини розходження траєкторій економічного розвитку двох країн. Показана роль інститутів розвитку в підвищенні якості участі економіки країни у світовій економіці.

Ключові слова: структурні перетворення економіки, інвестиції, експорт та імпорт, зовнішня торгівля, інститути розвитку.

Статья посвящена сравнительному анализу структурных преобразований и эволюции экономик Польши и Украины в условиях углубления их участия в мировой экономике: от начального этапа рыночной трансформации и до сегодняшнего дня. На основе анализа статистических данных выделены общие черты экономических моделей Польши и Украины. Проанализированы структура и динамика внешней торговли Украины и Польши и показано их влияние на общую макроэкономическую динамику и отраслевую структуру соответствующих национальных экономик. Раскрыты фундаментальные причины расхождения траекторий экономического развития двух стран. Показана роль институтов развития в повышении качества участия экономики страны в мировой экономике.

Ключевые слова: структурные преобразования экономики, инвестиции, экспорт и импорт, внешняя торговля, институты развития.

The article is devoted to a comparative analysis of the structural transformations and evolution of Poland's and Ukraine's economies in the context of their intensifying participation in the world economy: from the initial stage of market transformation to the present day. The relevance of the topic is determined by the structural and macroeconomic similarity of the two national economies in the beginning of their market transition, followed by the strong and stable economic growth in Poland as opposed to the fragile and unstable economic dynamics of Ukraine's economy. The com-

parative analysis of economic growth, domestic savings and investment, foreign direct investment, gross fixed capital formation has been performed. Based on the analysis of statistical data, the general features of Poland's and Ukraine's economic models are highlighted. The structure and dynamics of Ukraine's and Poland's foreign trade, exports and imports are analyzed and their influence on the general macroeconomic dynamics and sectoral structure of the respective national economies has been examined. The divergence of the foreign trade development trajectories of Poland and Ukraine after the Great Recession of 2008-2009 has been shown. It has been proven, that Ukraine's economic recovery after the market transformation was strongly based on the export biased growth, whilst Poland has gained rather advanced economic position before the massive opening-up of its economy to the world market. The comparative analysis of two countries' export structure has shown the strong diversification of Poland's commodity exports as opposed to the biased structure of Ukraine's export, heavily dependent on the conjuncture of global metallurgical market and – in the recent years – on the global agricultural market. The fundamental reasons for the divergence of the economic development trajectories of the two countries are revealed. The role of development institutions in improving the quality of participation of the domestic economy in the world economy is shown and the perspective of adaptation of Polish experience in this area for Ukraine is emphasized.

Key words: structural transformations of the economy, investment, export and import, foreign trade, development institutions.

Постановка проблеми. Польща та Україна розпочали економічну трансформацію за схожих умов: страждаючи від важкої трансформаційної кризи, але маючи тим не менш значний економічний, промисловий та інтелектуальний потенціал. Після радикальних ринкових реформ Польщі вдалося повернутися до відновного економічного зростання вже у 1992 р., а Україні – лише у 2000 р. Економічна динаміка України характеризувалася великою мінливістю, тоді як економічне зростання у Польщі було безперервним та стабільним. Як наслідок, за версією Світового Банку, в Україні досі не досягнений рівень ВВП на душу населення 1990 р. за паритетом купівельної спроможності (ПКС) та у незмінних цінах, а саме 15,75 тис. дол. (для 2020 р. цей показник склав лише 12,37 тис. дол.). Натомість реальний ВВП ПКС на душу населення у Польщі у період 1990–2019 рр. майже потроївся – з 11,31 тис. дол. до 33,12 тис. дол. (з падінням до 32,24 тис. дол. у 2020 р. – перший випадок рецесії у польській економіці за останні 30 років)¹. На сьогоднішній день як Україна, так і Польща, є відкритими економіками у порівнянні до середньосвітового рівня, однак результат інтеграції двох країн у світову економіку виявився відмінним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема передумов і чинників економічного зростання залишається однією з найбільш обговорюваних і дискутованих у сучасній економічній літературі. Крім найбільш очевидного чинника економічного зростання – нагромадження капіталу, а також збільшення сукупної факторної продуктивності через науково-технічний прогрес та інноваційну діяльність, виділяють низку інших факторів, вага та значення кожного з яких є предметом дискусії. Більш того, багато з цих чинників підлягають ендогенізації у рамках більш складних моделей. Останнім часом особливу увагу дослідників привертає роль інститутів у економічному зростанні та розвитку. Поняття розвитку є більш широким та включає зокрема структурні перетворення економіки, розвиток продуктивних сил та зростання людського потенціалу.

Д. Ачемоглу та Дж. Робінсон убачають корені економічного процвітання у розвитку інклюзивних економічних і політичних інститутів [1], а Е. Райнерт наголошує на необхідності активної протекціоністської політики [2]. Остання позиція перегукується з уявленнями представників теорії залежного розвитку (Р. Пребіш, С. Фуртадо та їхніми сучасними послідовниками), які відзна-

¹ The World Bank. *GDP per capita PPP (constant 2017 international \$)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD> (дата звернення: 10.09.2021).

чають, що індустріалізація наздоганяючих країн та продуктивне використання «надлишку» як інвестиційного ресурсу потребують активного державного втручання.

Дослідники глобальних ланцюгів вартості (ГЛВ), зокрема Й. Фадерберг і Б.А. Лундвалл, проаналізувавши широкий масив різних країн світу, обґрунтовують, що позитивну кореляцію з ВВП на душу населення має не відкритість економіки (виражена в цьому дослідженні через одну з форм її прояву: «зворотну» участь країн у ГЛВ, тобто частку імпортової доданої вартості в експорті), а рівень розвитку умінь/здібностей (capabilities) [3]. Представник наукової школи дослідження динаміки ГЛВ Г. Джереффі пропонує певні стратегії державної політики щодо «просування» та піднесення участі національної економіки в глобальних ланцюгах вартості (GVC upgrade) [4].

Певні стратегічні контури щодо забезпечення стійкого зростання та розвитку економіки України в умовах її відкритості окреслюють українські дослідники. Так, В.В. Липов пропонує застосування комплексних стратегій реалізації конкурентних переваг українських виробників і зміцнення їхньої конкурентоспроможності завдяки цілеспрямованій державній політиці [5]. Т.Г. Васильців і Р.Л. Лупак, у дусі теоретиків залежного розвитку, закликають до вироблення державної стратегії імпортозаміщення, підсиленої відповідними заходами на регіональному рівні [6].

При цьому існує досить обмежена кількість компаративних досліджень, які б зіставляли Україну з порівняльними прикладами посттрансформаційних економік у контексті їхнього переходу до стійкого зростання та розвитку. Ще менша кількість наукових праць роблять при цьому акцент на поглибленні участі національної економіки у світовій торгівлі.

Постановка завдання. Метою статті є порівняльний аналіз структурних перетворень і еволюції економік Польщі та України в умо-

вах поглиблення їхньої участі у світовій економіці: від початкового етапу ринкової трансформації і до сьогодні. Для цього необхідно дослідити структуру та динаміку зовнішньої торгівлі України та Польщі, а також проаналізувати вплив цих параметрів на загальну макроекономічну динаміку та галузеву структуру відповідних національних економік у контексті моделей їхнього розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отже, на початку ринкової трансформації економіки Польщі та України були цілком співставними за масштабом, галузевою структурою та ВВП на душу населення. У подальші 30 років Польща стала прикладом найбільш динамічного та стабільного зростання серед постсоціалістичних економік, зокрема з-поміж країн Центральної Європи та Балтії (ЦСБ, а саме Болгарії, Чехії, Естонії, Хорватії, Литви, Латвії, Польщі, Румунії, Словенії, Словаччини, Угорщини), і навіть у світовому масштабі [7, с. 21]. Натомість Україна знаходиться у невеликій групі країн-аутсайдерів, які не лише так і не повернулися до рівня реального ВВП на душу населення 1990 р., але й не можуть досягти показника 2008 р.

Найбільш очевидним чинником економічного зростання є валові інвестиції, які, як мінімум, збільшують обсяг застосовуваних факторів виробництва та забезпечують екстенсивний тип економічного зростання. У період 1995–2020 рр. середньорічний рівень валового нагромадження до ВВП Польщі становив близько 21% з доволі невеликим діапазоном коливань (17,3–26,6%, мінімум досягнутий у 2020 р.). Відзначимо, що це було нижче не лише від середнього рівня інших центральноевропейських країн, а й від середнього показника в Євросоюзі. За аналогічний період Україна має приблизно той самий середній показник валових інвестицій, однак з набагато більшою волатильністю (7,5–32,8%, також з історично найнижчим показником у 2020 р.)². При цьому середньорічний рівень заощаджень у період 1995–2020 рр. становив 18,2% у Польщі і 19,9% в Україні³, що може свідчити

² The World Bank. *Gross Capital Formation (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

³ The World Bank. *Gross Savings (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNS.ICTR.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

зокрема про те, що польські фінансові ринки та банківська система більш ефективно трансформували внутрішні заощадження в інвестиції. Або, можливо, на це вплинув більш динамічний приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до економіки Польщі?

Середньорічний чистий приплив прямих іноземних інвестицій в економіку Польщі у 1995–2019 рр. склав 3,35% ВВП проти 3,22% ВВП в Україні (для України цей показник знову був дуже мінливим з періодами деінвестування у 2015 р. і, очевидно, у 2020 р.⁴). Звісно, якщо елімінувати фіктивні інвестиції в економіку України з Кіпру, Нідерландів та інших офшорних зон, перевага Польщі буде більш показовою. Однак все одно за цим параметром Польща поступається аналогічним країнам: 4,6% середньорічного припливу ПІІ до ВВП країн Центральної Європи та Балтії⁵.

Якщо порівнювати Україну та Польщу в ракурсі валового нагромадження основного капіталу до ВВП, тобто інвестицій (враховуючи амортизацію) у верстати, обладнання, будівлі, виробничу інфраструктуру та ін., стає очевидним, що Україна та Польща

значно відстають як від середньосвітового рівня валового нагромадження основного капіталу (який вже тривалий час становить близько 24%), так і від країн ЦЄБ. При цьому з моменту глобальної рецесії 2008–2009 рр. Польща з року в рік випереджає Україну за валовими інвестиціями в основний капітал (рис. 1).

Інфраструктурні інвестиції, які в системі національних рахунків в основному відображаються у складі державних видатків, є важливою умовою економічного зростання та розвитку. На просунутому етапі потрібні великі інвестиції в науково-інноваційну інфраструктуру, підтримку наукових парків та інше, але на стадії динамічного зростання інвестиції у транспорт, зв'язок, освіту тощо не менш позитивно впливають на економіку, однак є важким тягарем для державного бюджету. Освоєння Польщею понад 150 млрд доларів коштів ЄС не тільки сприяло щорічному збільшенню ВВП на 0,5% [7, с. 234–236], але й створило гарні умови для подальшого зростання інноваційності економіки. За помірної частки інвестицій у ВВП Польщі вдалося значно

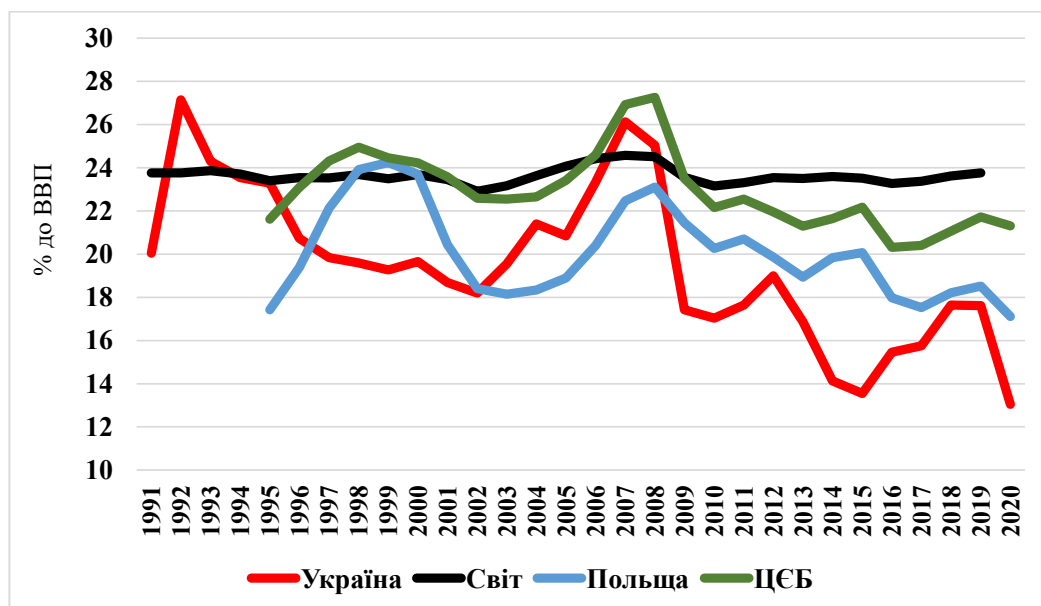

Рис. 1. Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП, 1991–2020 рр.⁶

⁴ Світовий банк ще не підбив підсумків за цим показником, але, за даними НБУ, негативний чистий приплив ПІІ в Україну склав -950 млн. долл. США у порівнянні з -407 млн. долл. США у 2015 р. (Мінфін. Прямі іноземні інвестиції в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 10.09.2021).

⁵ The World Bank. *Foreign Direct Investment, net inflows (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

⁶ The World Bank. *Gross Fixed Capital Formation (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.FTOT.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

підвищити продуктивність праці (з 29 до 76,5 тис. дол. США на одного зайнятого у постійних цінах 2018 р.) та зберегти динамічні темпи її зростання, тоді як Україна досягла рівня продуктивності праці 1990 р. році лише у 2019 році (25 тис. дол. США у постійних цінах 2018 р.). Сукупна факторна продуктивність, яка є індикатором інтенсивного типу зростання економіки, протягом 1990–2019 рр. стабільно зростала у Польщі у межах 5% щороку, жодного разу не набуваючи помітно негативних значень, натомість в Україні була вкрай мінливою, коливаючись від спаду на 18% у 1994 р. і 12% у 2009 р. до зростання на 12% у 2001 і 2004 р.⁷

Можна зробити висновок, що в Польщі створилися сприятливі для довгострокового економічного зростання умови, за винятком дещо помірного (порівняно з іншими подібними країнами ЄС та Євросоюзу загалом) загального обсягу валових внутрішніх інвестицій. Проте їхня частка у ВВП Польщі після Глобальної рецесії щорічно вища, ніж в Україні. На відміну від України, Польща повною мірою скористалася внутрішніми заощадженнями для економічного зростання, проте, як і Україна, у порівняно невеликій мірі спиралася на прямі іноземні інвестиції (особливо в порівнянні з іншими подібними країнами Центральної Європи, такими як Словаччина та Румунія).

Однак майже така сама частка інвестицій, як і в Україні, завдяки динамічному зростанню продуктивності праці разом із відносно стабільним піднесенням сукупної факторної продуктивності забезпечила Польщі рекордне економічне зростання. З одного боку, це було пов'язано з переміщенням факторів виробництва із секторів, що створюють низьку додану вартість (наприклад, сільського господарства), у більш розвинені галузі, тобто більш економічно ефективною алокацією даних факторів виробництва [8, с. 142–143]. З іншого боку, польські підприємства впровадили

деякі інновації, спрямовані на розвиток навичок та умінь працівників, підвищення ефективності менеджменту та технологічну модернізацію [9]. На даному етапі це радше поглинання та запозичення закордонних знань, аніж спираючись на «корінні» (тобто самостійно згенеровані) інновації.

Подальше економічне зростання Польщі обумовлене рекордно низьким рівнем безробіття (3,6% проти 9,5% в Україні в 2020 році⁸) та функціонуванням економіки на межі виробничих можливостей, завдяки залученню безпрецедентної кількості іноземних працівників. Своєю чергою, українська економіка працює значно нижче кривої виробничих можливостей (яка сама по собі обмежена низьким технологічним рівнем порівняно з Польщею). Узагальнені характеристики економік Польщі та України представлені в таблиці 1.

Польща та Україна є відкритими економіками: за останні принаймні 25 років відношення міжнародної торгівлі до ВВП в обох країнах було вищим за середньосвітовий рівень. Через скромну частку у світовому ВВП та незначний вплив на глобальну економіку Україну можна охарактеризувати як малу відкриту економіку, тоді як Польща набуває рис системно важливої економіки у світовому масштабі. Після 2017 року показник відкритості польської економіки перевищив відповідний рівень української економіки (рис. 2). Частка експорту у ВВП Польщі збільшувалася поступово, темп її зростання прискорився лише у 2010 році, коли Польща вже досягла високих економічних позицій. Таким чином, характерною рисою моделі польської економіки було зростання, засноване на внутрішніх факторах, оскільки його відновлення після економічних перетворень почалося на тлі помірної частки експорту у ВВП та не надто великого припливу ПІІ.

На відміну від Польщі, Україна розпочала свій ринковий шлях з досить високої частки експорту у ВВП, яка у 2000 р. (тобто

⁷ The Conference Board. Total economy Database. URL: <https://www.conference-board.org/data/economydatabase/total-economy-database-productivity> (дата звернення: 10.09.2021).

⁸ The World Bank. *Unemployment, total (% of total labour force)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=PL-UA> (дата звернення: 10.09.2021).

Загальні риси економічної моделі Польщі та України

	Польща	Україна
Економічне зростання	Стабільне і відносно рівномірне з 1992 р. (після короткого трансформаційного спаду), зумовлене внутрішніми чинниками і лише до певної міри залежить від глобальної економічної кон'юнктури	Нестабільне і нерівномірне з 2000 р., після затишної трансформаційної кризи, глобальної рецесії 2008–2009 рр. і кризи 2014–2015 рр. Базується переважно на зовнішніх факторах і залежить від динаміки світових цін на сировину
Інвестиції	Помірний рівень по відношенню до ВВП, відносно стабільна частка	Помірний рівень по відношенню до ВВП, різке зниження після 2008 р. і дотепер
Прямі іноземні інвестиції	Відносно низький рівень (без урахування фондів ЄС), відносна стабільність	Відносно низький рівень, висока мінливість
Продуктивність праці	Стабільне динамічне зростання	У довгостроковій перспективі майже не зростає, велика мінливість
Зайнятість	Майже повна зайнятість з активним залученням іноземної робочої сили	Існує серйозна проблема безробіття на тлі значного відтоку робочої сили за кордон

Джерело: авторська розробка

у перший рік економічного зростання після трансформаційного спаду) вже сягнула понад 60% ВВП. Після кризи 2009 р. український експорт почав скорочуватися, а частка польського експорту продовжувала зростати (рис. 3).

До 2012 р. сальдо зовнішньої торгівлі в Польщі було переважно негативним, однак з 2013 р. воно демонструє стабільну пози-

тивну динаміку, досягнувши майже 6,8%. ВВП у 2020 р. У свою чергу, в Україні найбільший профіцит торгового балансу, а саме близько 5%, спостерігався у 1999–2000 рр., безпосередньо перед початком відновного зростання (рис. 4). Рекордний профіцит у 6,7 % ВВП, зафіксований у 2004 р., який також став роком рекордного економічного зростання в історії України (12,1%).

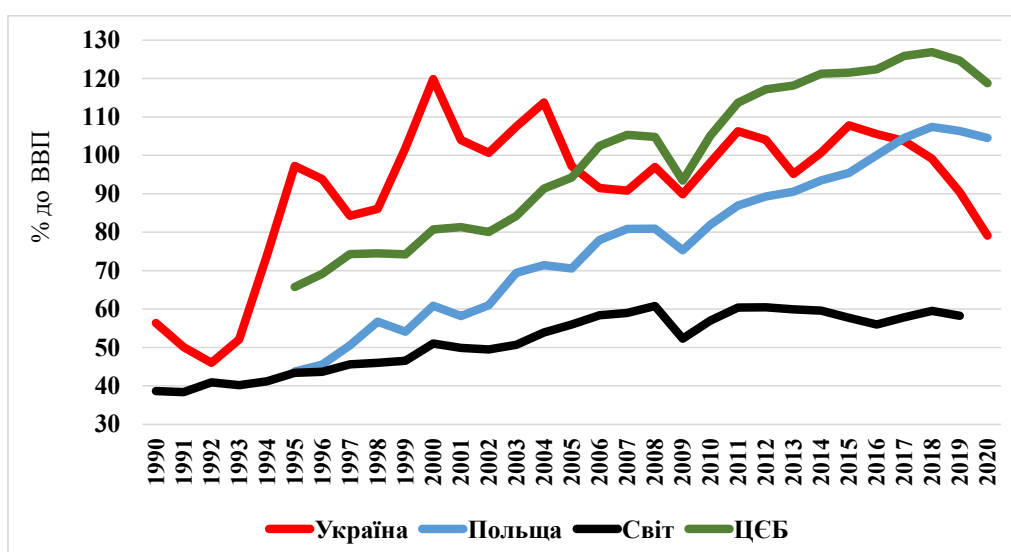
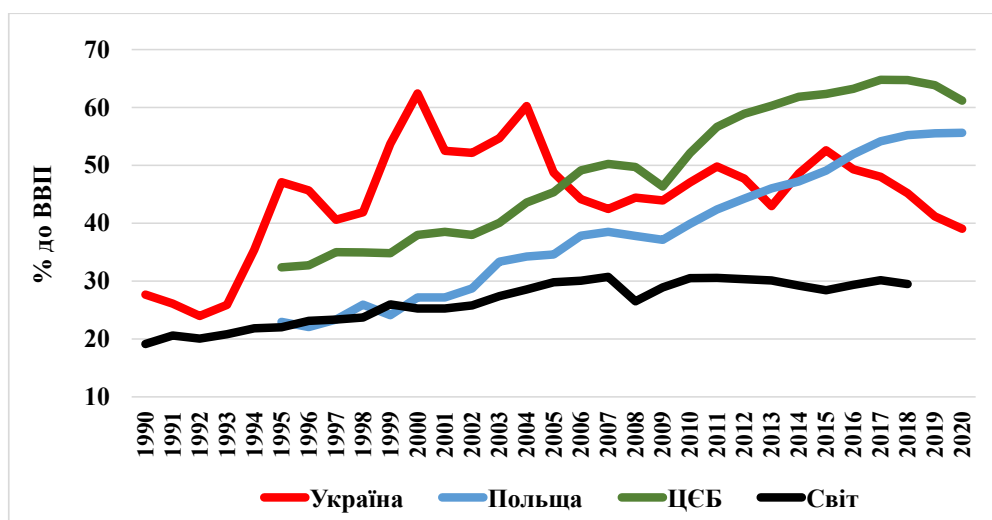
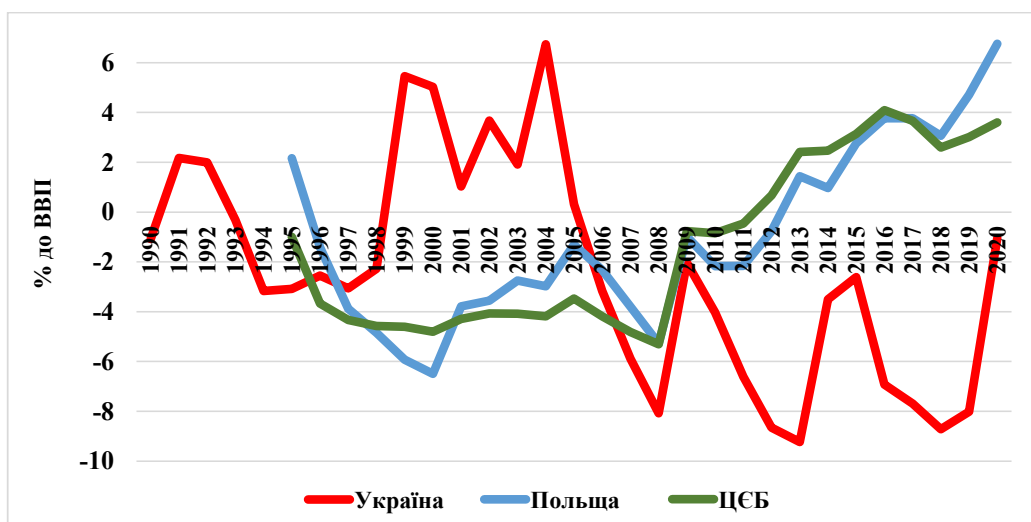

Рис. 2. Міжнародна торгівля (експорт+імпорт), % до ВВП⁹

⁹ The World Bank. *Merchandise Trade (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/TG.VAL.TOTL.GD.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

Рис. 3. Експорт товарів і послуг, % до ВВП¹⁰Рис. 4. Сальдо зовнішньої торгівлі, % до ВВП¹¹

Подальше збільшення негативного сальдо зовнішньої торгівлі було пов'язане з сильною залежністю від імпорту капітальних благ, необхідних як для виробництва переважно сировинного експорту, так і для продукції споживчих товарів на внутрішній ринок. Більше того, військова агресія Росії у 2014 р. поглибила залежність України від зовнішніх джерел енергії, особливо палива.

Треба зазначити, що при такому негативному сальдо зовнішньоторговельного балансу Україні в останні 6 років вдається підтримувати позитивне сальдо платіжного

балансу, передусім за рахунок грошових переказів українських заробітчан за кордоном і завдяки зрослому інтересу іноземних інвесторів до високодохідних українських облігацій внутрішньої державної позики. Неважко зрозуміти, що в довгостроковій перспективі така стратегія є абсолютно тупиковою.

Усі ці дані дозволяють стверджувати, що ще до того, як Польща стала великим експортером, її економіка вже характеризувалася стабільним зростанням. Економіка України, навпаки, з самого початку ринкової транс-

¹⁰ The World Bank. *Export of Goods and Services (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

¹¹ The World Bank. *External Balance of Goods and Services (% of GDP)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.RSB.GNFS.ZS> (дата звернення: 10.09.2021).

формації була орієнтована на експорт, а його найбільша частка у ВВП у 1999–2004 рр. та найбільший профіцит зовнішньої торгівлі за ті ж роки передували та супроводжували історично найвищі темпи економічного зростання у 2000–2004 рр. та у 2006–2007 рр.

У результаті такої економічної моделі Україна виявилася надзвичайно залежною від світової економічної кон'юнктури та винятково вразливою до екзогенних шоків. При цьому економічний потенціал України не є значимим ні для світу, ні для Євросоюзу, який перетворюється на головного зовнішньоторговельного партнера України. Досі існуючі підприємства високотехнологічних галузей (наприклад аерокосмічної) перебувають сьогодні у стані занепаду і не відіграють суттєвої ролі у загальному експорті. Однак після кризи 2009 р. структура експорту починає трансформуватися з переважання продукції чорної металургії на користь продукції базового (первинного) сільського господарства: зерна, насіння, олії тощо, хоча в 2016 р. Україна все ще була одним з десяти найбільших світових виробників сталі. Такі структурні дисбаланси в економіці практично унеможливають застосування фіскальних та монетарних стимулів у періоди глобальних економічних криз, оскільки такі стимули все одно не можуть заохотити провідні галузі експорту в умовах низького попиту на їхню продукцію. За оцінками експертів, позитивна динаміка сировинних цін забезпечила удвічі швидше за середньосвітове економічне зростання України у 2002–2007 рр., а також стабільність валютного курсу, збільшення міжнародних резервів, формування бульбашок у кредитній сфері та на ринку нерухомості. Короткострокове покращення кон'юнктури сировинних ринків у 2010–2011 рр. уже не дозволило повернутися до докризового стану, а її подальше погіршення разом із військовою кризою остаточно поглибило макроекономічні, фіскальні, монетарні та валютні диспропорції [10, с. 204–250].

Із зазначених причин навіть у номінальному вираженні експорт України до теперішнього часу не відновився на рівні 2008 р.

(навіть спроба корекції цього показника до 2014 р. шляхом виключення тимчасово окупованих територій не надто змінить картину). Натомість експорт Польщі зріс у період 2000–2019 рр. у 8,32 разів (зокрема у 1,55 рази з 2008 р.), містячи при цьому більшу частку внутрішньої доданої вартості порівняно з іншими країнами Центральної та Східної Європи. Однією з причин такого зрівноваженого зростання експорту є його велика диверсифікація: «жодна група продукції не генерує більше 6% загальної вартості експорту, що зменшує ризик секторальних потрясінь» [7, с. 172, 227]. Такий тип «потрясінь» українська економіка зазнала щонайменше двічі під час падіння світових цін на металургійну продукцію та сировинні товари.

Маючи сприятливі природні умови для сільського господарства, Україна особливо не спеціалізувалася на рослинництві аж до кризи 2009 р. В останні роки частка рослинництва досягла майже однієї третини експорту країни, а індекс виявлених порівняльних конкурентних переваг (RCA) у цій галузі зріс більш ніж у чотири рази. Частка виробництва металургії дещо зменшилася, але все ще становить майже чверть товарного експорту. Частка експорту машин та устаткування стабільна з плином часу, але негативне сальдо торгівлі у цій групі товарів зростає, значною мірою через зростання потреб сільського господарства (табл. 2).

Протягом аналізованого періоду Україна втратила свої конкурентні переваги в хімічній промисловості, хоча її продукція, особливо мінеральні добрива, раніше відігравала важливу роль в експорті. Водночас паливо та машини й обладнання щороку займають провідне місце в імпорті України.

У довгостроковій перспективі машинобудування та автомобільна промисловість, що спираються переважно на іноземний капітал, мають найбільшу частку в експорті Польщі. Початково значна роль металургії дещо зменшилася з часом, але залишається ваговою. Цікаво, що машинобудівна промисловість займає перше місце як в експорті, так і в імпорті, але без виявленої порівняльної конкурентної переваги, що

**Структура експорту (Е) і імпорту (І) товарів у % до його загальної вартості,
а також виявлені порівняльні конкурентні переваги (RCA), Україна¹²**

Галузі	1996			2006			2018		
	Е	І	RCA	Е	І	RCA	Е	І	RCA
Рослинна продукція	7,3	1,6	2,0	7,6	1,9	3,29	30,4	3,2	8,89
Метали	33,1	4,5	4,28	42,8	7,4	5,32	24,6	6,3	3,70
Машини й обладнання	9,8	13,7	0,32	8,7	17,5	0,29	9,8	20,9	0,35
Мінерали	4,3	2,1	4,91	3,4	1,8	3,73	7,4	1,4	5,32
Продукти харчування	9,7	4,8	2,84	3,6	3,7	1,30	6,4	4,1	2,19
Деревина	1,4	2,9	0,32	3,1	3,2	1,11	4,5	2,7	2,01
Хімікати	11,6	5,8	1,7	8,8	8,6	1,16	3,9	12,3	0,47
Тваринна продукція	4,4	4,8	0,66	1,0	1,4	0,60	2,6	1,6	1,27
Різне	2,0	3,0	0,13	2,2	3,3	0,14	2,2	3,8	0,28
Паливо	4,4	47,8	0,66	6,7	28,2	0,44	1,8	23,4	0,14
Волокна й одяг	2,7	0,8	0,57	2,4	3,0	0,56	1,8	3,5	0,52
Пластик і гума	2,8	4,4	0,56	2,1	5,6	0,43	1,5	6,2	0,33
Транспорт	4,4	3,2	0,46	5,4	11,4	0,50	1,4	8,0	0,14
Каміння та скло	1,2	0,9	0,63	1,0	2,0	0,34	1,0	1,5	0,22
Взуття	0,5	0,4	0,42	0,3	0,6	0,34	0,4	0,6	0,48
Шкіра	0,8	0,3	1,18	0,8	0,3	0,90	0,35	0,5	0,50

доводить активну участь цієї галузі у глобальних ланцюгах вартості на світовому рівні (табл. 3). На відміну від України, яка виявила асиметрично високі конкурентні переваги у рослинній продукції, експорті мінералів та металів, Польща не має яскраво виражених переваг, що на практиці означає, що макроекономічна стабільність її економіки не надто залежить від кон'юнктури на окремих світових ринках.

Врешті-решт, усі вищезазначені факти є вагомими причинами економічної стагнації України та відповідного стрімкого зростання та розвитку економіки Польщі. У той час, як галузева структура економіки Польщі прямує до посилення ролі середньо- і середньо-високотехнологічних виробництв, економіка України примітивізується та щоразу більше тяжіє до збільшення ролі первинних секторів (про що зокрема свідчить зростання частки сільського господарства у ВВП, що цілком суперечить загальносвітовим тенденціям) (рис. 5).

Висновки. Відкритість економіки сама по собі не є достатньою умовою для забез-

печення довгострокового економічного зростання, а скороспішна інтеграція до глобальної економічної системи без відповідного захисту середньо- та високотехнологічних галузей промисловості може призвести до їх фактичної руйнації, що власне і відбулося у випадку України.

Відкриття польської економіки відбувалося поступово, а збільшення експорту здійснювалося за рахунок середньо-високотехнологічних галузей промисловості, а саме виробництва машин та устаткування, а також транспортних засобів. Стіжке економічне зростання було досягнуто при порівняно невеликому ступені відкритості національної економіки. У той же час українські експортери принаймні в середині 1990-х років знайшли свою спеціалізацію у чорній металургії, збільшення цін на продукцію якої забезпечило динамічне економічне зростання у 2000–2007 рр. Час показав, що такий тип зростання виявився дуже «крихким».

У результаті, починаючи з 2009 р., українська економіка все більше і більше страждає від зменшення вартості експорту

¹² World Integrated Trade Solutions (WITS). URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/UKR/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/WLD/Product/sector/Show/Product%20Group;XPRT-TRD-VL;MPRT-TRD-VL;XPRT-PRDCT-SHR;MPRT-PRDCT-SHR;RCA;AHS-WGHTD-AVRG;MFN-WGHTD-AVRG;Sort/XPRT-TRD-VL> (дата звернення: 10.09.2021)

**Структура експорту (Е) і імпорту (І) товарів у % до його загальної вартості,
а також виявлені порівняльні конкурентні переваги (RCA), Польща¹³**

Галузі	1996			2006			2018		
	Е	І	RCA	Е	І	RCA	Е	І	RCA
Рослинна продукція	13,0	25,3	0,48	23,7	25,2	0,90	24,2	23,8	0,91
Метали	10,8	7,6	0,80	17,0	10,7	1,39	13,8	11,5	1,38
Машини й обладнання	14,5	7,0	2,21	13,0	11,7	1,61	10,0	10,8	1,41
Мінерали	8,6	4,5	1,03	8,5	7,4	1,04	9,0	7,0	1,42
Продукти харчування	3,4	6,5	0,76	6,1	7,3	1,38	7,3	7,5	1,55
Деревина	6,4	4,9	1,62	5,4	3,8	1,98	5,5	3,6	2,35
Хімікати	6,9	10,3	0,90	5,0	9,2	0,61	6,7	7,2	0,68
Тваринні продукти	6,9	9,1	0,89	4,5	10,4	0,31	2,6	8,8	0,19
Різне	5,5	3,8	1,0	4,2	2,7	1,74	6,8	3,6	2,35
Паливо	3,1	1,6	1,4	3,5	1,4	2,25	4,3	2,5	2,33
Волокна й одяг	12,0	8,3	1,99	3,5	4,4	0,74	3,8	5,0	0,63
Пластик і гума	2,9	2,2	0,99	2,8	1,5	0,88	2,4	1,5	0,60
Транспорт	2,7	5,4	0,74	1,9	2,3	0,99	2,2	2,7	0,75
Каміння та скло	0,8	0,9	0,75	0,4	0,7	0,61	0,5	0,6	0,76
Взуття	1,4	0,7	1,02	0,4	0,5	0,42	0,9	1,2	0,64
Шкіра	1,5	1,6	0,93	0,3	1,0	0,32	0,2	0,7	0,19

та подальшого поглиблення негативного сальдо зовнішньої торгівлі, тоді як поступове збільшення відкритості польської економіки пов'язане з розширенням експорту. Загальним макроекономічним фоном цих процесів є діяльність української економіки

на значно нижчому від потенційного ВВП рівні (навіть за нинішнього низького рівня технологій), тоді як економіці Польщі вдається функціонувати на межі, або навіть перевищувати виробничі можливості, серед іншого, завдяки великій міграції робочої

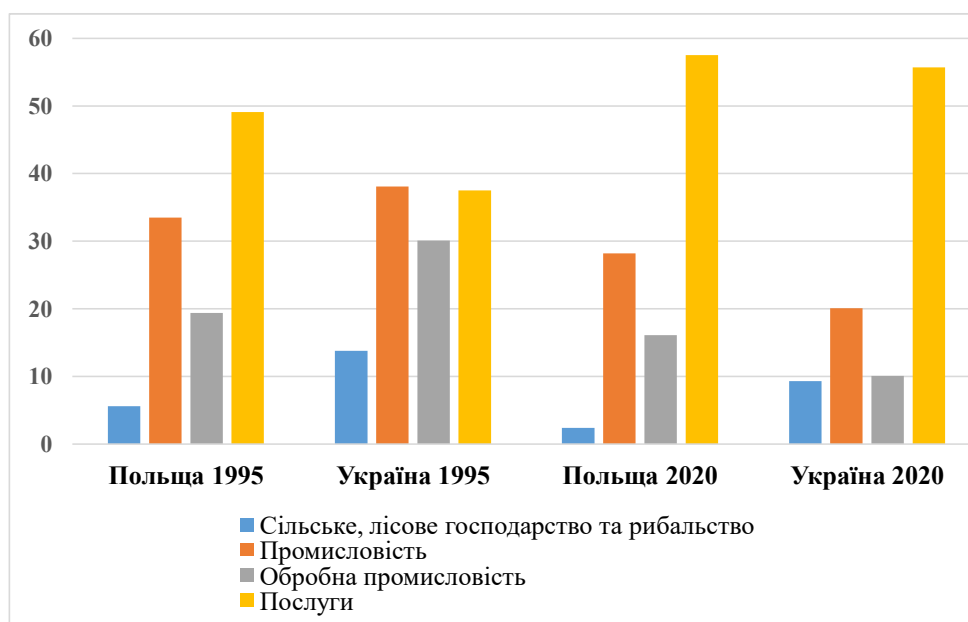

Рис. 5. Трансформація галузевої структури економік Польщі та України¹⁴

¹³ World Integrated Trade Solutions (WITS). URL: <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/POL/Year/2018/TradeFlow/EXPIMP/Partner/WLD/Product/sector/Show/Product%20Group;XPRT-TRD-VL;MPRT-TRD-VL;XPRT-PRDCT-SHR;MPRT-PRDCT-SHR;RCA;AHS-WGHTD-AVRG;MFN-WGHTD-AVRG;/Sort/XPRT-TRD-VL> (дата звернення: 10.09.2021).

¹⁴ World Bank. *World development indicators*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/?tab=featured> (дата звернення: 10.09.2021).

сили та залученню тимчасових працівників, перш за все з України.

Перспективою для подальших досліджень може бути вивчення та адаптація для України польського досвіду промислової політики та підтримки експорту з метою розгортання системи подібних інститутів в Україні. Ця система включає в себе: діяльність спеціальних економічних зон, податкові пільги

для інноваційної діяльності, державну підтримку кластерів, наявність широкого кола інститутів розвитку (Польська агенція розвитку підприємництва, Польська агенція інвестицій і торгівлі, Корпорація страхування та експортних кредитів, Банк національного господарства, Польський фонд розвитку, Центри обслуговування інвестора й експортера та багато інших).

Список літератури:

1. Robinson J. A., Acemoglu D. Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty. London : Profile, 2012. 320 p.
2. Reinert E. S. How rich countries got rich... and why poor countries stay poor. London : Hachette UK, 2019. 365 p.
3. Fagerberg J., Lundvall B. Å., Srholec M. Global value chains, national innovation systems and economic development. *The European Journal of Development Research*. 2018. Vol. 30. № 3. P. 533–556.
4. Gereffi G. Global value chains and development: Redefining the contours of 21st century capitalism. Cambridge : Cambridge University Press, 2018. 474 p.
5. Липов В. В. Конкурентна стратегія розвитку України в умовах глобалізації. II. Конкурентна стратегія інтеграції України у міжнародний економічний простір. *Економіка України*. 2018. № 4. С. 3–17.
6. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. Стратегічні орієнтири політики імпортозаміщення в Україні: регіональні особливості та аспекти економічної безпеки. *Економіка України*. 2019. № 7-8. С. 16–32.
7. Piątkowski M. Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu (prz. z angielskiego M. Lipa). Warszawa : Wydawnictwo Poltext, 2019. 444 s.
8. World Bank Group. *Lessons from Poland, Insights for Poland: A Sustainable and Inclusive Transition to High Income Status*. Washington, DC : World Bank, 2017. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>
9. Albinowski M.A., Hagemeyer J, Lovo S., Varela, G. J. *The role of exchange rate and non-exchange rate related factors in polish firms' export performance*. Policy Research working paper. 2016. No. WPS 7899. Washington, D.C., World Bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/25702?locale-attribute=es>
10. Кораблін С. Макроекономічна динаміка України: пастка сировинних ринків. Київ: ДУ «Інститут економіки і прогнозування НАН України», 2017. 308 с.

References:

1. Robinson J. A., Acemoglu D. (2012). Why nations fail: The origins of power, prosperity and poverty. London: Profile, 320 p.
2. Reinert E. S. (2019). How rich countries got rich... and why poor countries stay poor. London: Hachette UK, 365 p.
3. Fagerberg J., Lundvall B. Å., Srholec M. (2018). Global value chains, national innovation systems and economic development. *The European Journal of Development Research*, vol. 30, no. 3, pp. 533–556.
4. Gereffi G. (2018). Global value chains and development: Redefining the contours of 21st century capitalism. Cambridge: Cambridge University Press, 474 p.
5. Lypov V. V. (2018). Konkurentna stratehiia rozvytku Ukrainy v umovakh hlobalizatsii. II. Konkurentna stratehiia intehratsii Ukrainy u mizhnarodnyi ekonomichniy prostir [Competitive strategy for Ukraine's development in globalization conditions. II. Competitive strategy of Ukraine's integration into the world economic space]. *Economy of Ukraine*, no. 4, pp. 3–17.
6. Vasylytsiv T. H., Lupak R. L. (2019). Stratehichni oriientyry polityky importozamishchennia v Ukraini: rehionalni osoblyvosti ta aspekty ekonomichnoi bezpeky [Strategic guidelines for import substitution policy in Ukraine: regional peculiarities and aspects of economic security]. *Economy of Ukraine*, no. 7-8, pp. 16–32.
7. Piątkowski M. (2019). Europejski lider wzrostu. Polska droga od ekonomicznych peryferii do gospodarki sukcesu [*Europe's growth champion: insights from the economic rise of Poland*]. Warszawa: Wydawnictwo Poltext, 444 s.
8. World Bank Group (2017). *Lessons from Poland, Insights for Poland: A Sustainable and Inclusive Transition to High Income Status*. Washington, DC: World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/poland/publication/lessons-from-poland-insights-for-poland>
9. Albinowski M.A., Hagemeyer J, Lovo S., Varela, G. J. (2016). *The role of exchange rate and non-exchange rate related factors in polish firms' export performance*. Policy Research working paper. No. WPS 7899. Washington, D.C., World Bank Group. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/25702?locale-attribute=es>
10. Korablin S. (2017). Makroekonomichna dynamika Ukrainy: pastka syrovynnykh rynkiv [Macroeconomic dynamics of Ukraine: a trap of raw material markets]. Kyiv: Institute for Economics and Forecasting, National Academy of Sciences of Ukraine, 308 p.